

²⁶ Там само. Спр. 2367, арк. 31.

Olexander Lysenko, Lyudmila Haynatska. The significant actions of the Soviet military servants as the manifestation of social development in 1944–1945. The article deals with a complex of problems that are connected with the complication of the criminal situation at the final stage of the Second World War in connection with the offenses of servicemen. The reasons for the deviant behavior of the officer and rank-and-file members of the Red Army on the territory of Ukraine are analyzed. Typical examples of actions that led to the imposition of disciplinary, administrative and criminal sanctions on perpetrators are given as well as attempts to counteract the latest law enforcement agencies in ordering.

Key words: World War II, Ukraine, servicemen, Red Army, deviant behavior, criminal offenses, offenses, law enforcement agencies, legal sanctions.

Отримано 20.05.2018 р.

УДК 94(477)«1917/1991»:321.281:343.3

Володимир Адамовський

ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЖЕРТВ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ

Володимир Адамовський. Питання удосконалення процедури реабілітації жертв політичних репресій. У статті досліджуються правові норми сучасного законодавства, що спрямовані на відновлення прав осіб, які були порушені у роки комуністичного тоталітарного режиму та реабілітацію жертв тоталітарного правосуддя, а також несправедливо засуджених осіб.

Проводяться паралелі з нормами Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» від 1991 року та Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» від 2018 року.

Визначається, що основними перевагами нового закону є чітке визначення термінів, введення нових, збільшення категорій осіб, які підлягають реабілітації, удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму, визначення органів, їх структури та повноважень, на які покладено розгляд даної категорії справ.

Ключові слова: реабілітація, жертви репресій, процедура, тоталітарний режим, законодавчі акти.

Владимир Адамовский. Вопросы усовершенствования процедуры реабилитации жертв политических репрессий. В статье исследуются правовые нормы современного законодательства, направленные на восстановление прав лиц,

что были нарушены в годы коммунистического тоталитарного режима и реабилитации жертв тоталитарного правосудия, а также несправедливо осужденных.

Проводятся параллели с нормами Закона Украины «О реабилитации жертв политических репрессий в Украине» от 1991 года и Законом «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно усовершенствования процедуры реабилитации жертв репрессий коммунистического тоталитарного режима 1917–1991 годов» от 2018 года.

Определяется, что основными преимуществами нового закона является четкое определение терминов, введение новых, увеличение категорий лиц, подлежащих реабилитации, совершенствование процедуры реабилитации жертв репрессий коммунистического тоталитарного режима, определение органов, их структуры и полномочий, на которые возложено рассмотрение данной категории дел.

Ключевые слова: *реабилитация, жертвы репрессий, процедура, тоталитарный режим, законодательные акты.*

У 1991 році в Україні вперше на законодавчому рівні було засуджено політичні репресії, що здійснювалися протягом 1917–1991 років. Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» визначав осіб, які підлягають реабілітації, процедуру отримання статусу реабілітованого, порядок компенсації завданих моральних та матеріальних збитків, а також соціальних гарантій з боку держави.

Упродовж десятків років науковці досліджували факти несправедливого та неправомірного позбавлення прав громадян, що компактно проживали на теренах нашої країни. З розвитком демократичних основ в суспільстві повинно удосконалюватися й законодавство.

Так, Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»¹ не повністю охоплював усі категорії осіб, що постраждали від дій тоталітарного режиму. Зокрема, не всі особи, яких було засуджено у позасудовому порядку, мали право на реабілітацію та справедливий суд, що порушувало принцип презумпції невинуватості. Не було чітко визначено термінологію та поняття, мотиви репресій та дій позасудових органів, що ускладнювало процедуру прийняття рішень уповноваженими органами.

Метою статті є дослідження правових основ реабілітації жертв тоталітарного режиму на сучасному етапі становлення демократичної держави.

Необхідність реабілітації жертв тоталітарного правосуддя, засуджених за діяння, які не вважаються злочинами у цивілізованому суспільстві, а також несправедливо засуджених осіб, передбачено Резолюцією Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1096 (1996) від 27 червня 1996 року², членом якої є Україна, а жертви злочинів тоталітарних комуністичних режимів або їхні родини, які продовжують жити сьогодні, заслуговують на співчуття, розуміння й визнання їхніх страждань, що проголошено Резолюцією ПАРЄ № 1481 (2006) від 25 січня 2006 року³.

З метою відновлення прав осіб, які були порушені у роки комуністичного тоталітарного режиму, 13 березня 2018 року Президент України Петро Порошенко підписав Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України

щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»⁴. Закон значною мірою заповнює правові прогалини, що мали місце в законодавстві та поліпшить ситуацію з реалізацією колишніми політв'язнями і репресованими їхніх законних прав.

Метою цього Закону є відновлення історичної справедливості, встановлення порядку реабілітації репресованих осіб та осіб, які постраждали від репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років, відновлення їхніх політичних, соціальних, економічних та інших прав, визначення порядку відшкодування шкоди, завданої таким особам унаслідок репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років, недопущення повторення злочинів тоталітарних режимів.

Задля реалізації норм Закону уряд повинен привести у відповідність усі свої нормативно-правові акти та забезпечити прийняття нових. Так, до Кодексу України про адміністративні правопорушення⁵ вноситься норма, що передбачає відповідальність у вигляді штрафу за неправомірну відмову в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання недостовірної інформації на звернення Національної комісії з реабілітації, регіональної комісії з реабілітації. До Кодексу адміністративного судочинства України⁶ додано положення щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» втратили чинність Постанова Верховної Ради України «Про тлумачення Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні»⁷ та пункт 4 Постанови Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону Української РСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»⁸.

Новий Закон усуває деякі прогалини Закону, прийнятого в 1991 році та дає чітке тлумачення таких термінів, як: вислання, депортація, заслання, інтернування, інші репресивні органи, класовий мотив, національний мотив, позасудові органи, позбавлення житла, політичний мотив, примусова репатріація, релігійний мотив, репресії комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років, репресована особа, розкуркулення, соціальний мотив, трудова армія, члени сім'ї.

За Законом усі особи поділяються на три групи: реабілітовані особи, потерпілі від репресій та інші особи, які на момент здійснення репресії спільно проживали, були пов'язані спільним побутом з репресованою особою або перебували на утриманні репресованої особи. Особливу увагу слід звернути на нову категорію «потерпілі від репресій» – чоловік або дружина репресованої особи, діти, у тому числі усиновлені, а також інші особи, які на момент здійснення репресії спільно проживали, були пов'язані спільним побутом з репресованою особою або перебували на утриманні репресованої особи.

Передбачається, що ознакою здійснення репресій є факт обвинувачення або призначення покарання особі до 24 серпня 1991 року за статтями Кримінального кодексу УСРР 1922 року, Кримінального кодексу УСРР 1927 року, Кримінального кодексу УРСР 1960 року та аналогічними статтями кримінальних кодексів

інших союзних республік, що входили до складу СРСР, Закону СРСР «Про кримінальну відповідальність за державні злочини» від 25 грудня 1958 року, Положення про злочини державні (контрреволюційні та особливо небезпечні для Союзу РСР, злочини проти порядку управління), затверджені Центральним виконавчим комітетом СРСР 25 лютого 1927 року, Постановою Центрального виконавчого комітету і Ради народних комісарів СРСР «Про заходи з укріплення соціалістичної перебудови сільського господарства у районах суцільної колективізації і по боротьбі з куркульством» від 1 лютого 1930 року, Постановою Центрального виконавчого комітету і Ради народних комісарів СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення громадської (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 року, Указом Президії Верховної Ради СРСР «Про виселення з Української РСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності у сільському господарстві і ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя» від 21 лютого 1948 року, Указом Президії Верховної Ради СРСР «Про виселення у віддалені райони осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності у сільському господарстві та ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя» від 2 червня 1948 року, Указом Президії Верховної Ради СРСР «Про відповідальність робітників і службовців підприємств військової промисловості за самовільний відхід з підприємств» від 26 грудня 1941 року, Постановою Політбюро Центрального комітету Всесоюзної комуністичної партії (більшовиків) «Про заходи щодо ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації» від 30 січня 1930 року, Постановою Ради Міністрів СРСР «Про виселення з Української РСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності у сільському господарстві і ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя» від 21 лютого 1948 року, Постановою Ради Міністрів СРСР «Про порядок застосування Указу Президії Верховної Ради СРСР від 21 лютого 1948 року «Про виселення з Української РСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності у сільському господарстві і ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя» від 3 червня 1948 року, директивою Народного комісара внутрішніх справ та Прокурора СРСР від 29 квітня 1942 року № 185⁹.

Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» чітко регулює процедуру прийняття рішень з питань визнання осіб реабілітованими або потерпілими від репресій Національною комісією з реабілітації.

У ньому чітко визначено завдання, права та склад Національної комісії, до якої включаються по одному представнику від Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу, Генеральної прокуратури України, наукових установ, що здійснюють дослідження у сфері історії України ХХ століття, громадськими об'єднаннями, що провадять діяльність у сфері дослідження історії України ХХ століття та/або надання допомоги громадянам з питань, пов'язаних з реабілітацією жертв репресій тоталітар-

них режимів, але загальна кількість представників зазначених установ та об'єднань не може перевищувати чотирьох осіб. Аналогічно законом визначаються завдання, права та склад регіональних комісій.

Національна комісія з реабілітації здійснює розгляд та прийняття рішень за заявою репресованої особи, її спадкоємців, будь-якого члена її сім'ї, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу, громадського об'єднання, що провадить діяльність у сфері дослідження історії України ХХ століття та/або надання допомоги громадянам з питань, пов'язаних із реабілітацією жертв репресій тоталітарних режимів.

Рішення про визнання особи реабілітованою або потерпілою від репресій приймається Національною комісією за результатом розгляду на її засіданні документів, матеріалів та обґрунтованих пропозицій, отриманих від регіональної комісії.

Загалом реалізація положень нового Закону неможлива без внесення змін та доповнень до ряду нормативних актів України, зокрема: «Про пенсійне забезпечення»¹⁰; «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»¹¹; «Про приватизацію державного житлового фонду»¹²; «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»¹³; «Про місцеві державні адміністрації»¹⁴; «Про житловий фонд соціального призначення»¹⁵; «Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим»¹⁶; «Про судовий збір»¹⁷; «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою»¹⁸; «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»¹⁹.

Отже, сподіваємося, що ухвалений Президентом України Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» дозволить забезпечити відновлення прав осіб, які були засуджені у позасудовому порядку, а також засуджені за діяння, які не вважаються злочинами у цивілізованому суспільстві.

Примітки:

¹ Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні : Закон УРСР від 17.04.1991р. № 962-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 22. С. 262.

² Про заходи, спрямовані на ліквідацію спадку колишніх комуністичних тоталітарних режимів : Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 27.06.1996 р. № 1096 (1996) // Доповідь Комітету з правових питань і прав людини. 1996. 27 черв. Док. 7568.

³ Необхідність міжнародного засудження злочинів тоталітарних комуністичних режимів : Резолюція ПАРЄ від 25.01.2006 р. № 1481 (2006) // Доповідь Комітету з правових питань і прав людини. 2006. 25 січ. Док. 10765.

⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років : Закон України від 13.03.2018 р. № 2325-VIII // Відомості

Верховної Ради. 2018. № 20. С. 189.

⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення. Кодекс від 07.12.1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Додаток до № 51. С. 1122.

⁶ Кодекс адміністративного судочинства України. Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. С. 436.

⁷ Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні : Закон УРСР від 17.04.1991 р. № 962-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 22. С. 262.

⁸ Про порядок введення в дію Закону Української РСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» : Постанова від 17.04.1991 р. № 963-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 22. С. 263.

⁹ Про порядок введення в дію Закону Української РСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» : Постанова від 17.04.1991 р. № 963-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 22. С. 263.

¹⁰ Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 р. № 1788-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 3. С. 10.

¹¹ Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 29. С. 399; 1996. № 17. С. 73; 2006. № 37. С. 318.

¹² Про приватизацію державного житлового фонду : Закон України від 19.06.1992 р. № 2482-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 36. С. 524.

¹³ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 45. С. 425; 1996. № 1. С. 1.

¹⁴ Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим : Закон України від 16.06.2011 р. № 3530-IV // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 2-3. С. 3; 2013. № 41. С. 549.

¹⁵ Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 14. С. 87.

¹⁶ Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим : Закон України від 16.06.2011 р. № 3530-IV // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 2-3. С. 3; 2013. № 41. С. 549.

¹⁷ Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 14. С. 87.

¹⁸ Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою : Закон України від 17.04.2014 р. № 1223-VII. // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 26. С. 896.

¹⁹ Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 09.04.2015 р. № 317-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 26. С. 219.

Volodymyr Adamovskyi. Question for the improvement of the rehabilitation procedure victims of political repressions. The article examines the legal norms of modern legislation aimed at restoring the rights of individuals who were violated during the

years of the communist totalitarian regime and the rehabilitation of victims of totalitarian justice, as well as unjustly convicted persons.

The parallels with the provisions of the Law of Ukraine «On Rehabilitation of Victims of Political Repression in Ukraine» of 1991 and the Law «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Improving the Procedure of Rehabilitation of Victims of Repression of the Communist Totalitarian Regime of 1917–1991» are conducted from 2018.

It is determined that the main advantages of the new law are a clear definition of terms, the introduction of new, an increase in the categories of persons subject to rehabilitation, the improvement of the procedure for the rehabilitation of victims of repressions of the communist totalitarian regime, the definition of bodies, their structure and powers, which are subject to consideration of this category of cases.

Key words: rehabilitation, victims of repressions, procedure, totalitarian regime, legislative acts.

Отримано: 12.07.2018 р.

УДК 338.43:33.021.8(477)»19/20»

Віталій Нечитайло

АГРАРНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ: ЗЕМЕЛЬНІ АКТИВИ І ПРОРАХУНКИ

Віталій Нечитайло. Аграрна реформа в Україні наприкінці XX – початку XXI століття: земельні активи і прорахунки. У статті термін «аграрна реформа» вживається не у вузько сільськогосподарському сенсі, а як узагальнююче поняття, що фіксує комплекс об'єктивно зумовлених змін у різних системах відносин у сільському середовищі: економічних, соціальних, організаційних, технологічних, побутових тощо. Визначальними у цьому комплексі є зміни у володінні землею. Ідеологія аграрної реформи ґрунтується на тезі, згідно з якою саме приватна власність на землю має забезпечити появу у нового власника більш потужної мотивації до продуктивної праці.

Ключовою проблемою модернізації аграрного сектора економіки є проблема ринкового обігу землі. В сучасних дискусіях виявляються дві крайні позиції: законодавче недопущення купівлі-продажу землі, а отже, й приватної власності на неї, і безоглядна підтримка правового закріплення приватної власності на сільськогосподарські землі і їх необмеженої купівлі-продажу.

Матеріали дослідження свідчать, що аграрну реформу можна вважати технологічно виваженою, якщо вона: забезпечена науково обґрунтованою концепцією, є легітимною, результативною, ефективною, соціально справедливою. На жаль, названі чинники не наповнюють позитивними результатами земельні перетворення в Україні. Формально приватна власність на землю тут узаконена, але правовий механізм купівлі-продажу землі не включений в нову систему економіч-